

Fókuszban a nők - munkaerőpiaci változások az elmúlt évtizedben és a járvány tavaszi időszakában

Betekintő

Nemrégiben napvilágot láttak a COVID 19 járvány tavaszi hullámának idejéről szóló Európai Unió (EUROSTAT) Munkaerőpiaci Felmérés MEF (Labour Force Survey – LFS) adatok. Így már viszonylagosan pontos képünk van arról, hogy mekkora csapást okozott az egyes országokban a járvány első hulláma a 2020. II. negyedében. Az EUROSTAT adatbázisainak felhasználásával láthatók az előző év azonos időszakához viszonyított legfontosabb változások a munkanélküliség, az inaktivitás, valamint a foglalkoztatás terén ez utóbbinál kitérve a tipikus és a legelterjedtebb atipikus formákra, a részmunkaidőre és az otthoni munkavégzésre, azaz a „home office”-ra is. Megállapítható, hogy a magyar munkaerőpiaci mutatók az uniós átlagnál kevésbé romlottak a járvány első hulláma alatt, s a III. negyedére a foglalkoztatási ráta visszaállt a járvány előtti szintre. A munkanélküliség biztosan nem éri el az 5%-ot, az inaktivitás pedig csökkenni fog az előző évihez képest. A tavaszi villámgyors romlást összességében ugyanilyen gyors visszarendeződés követte nyáron, ami belső átrendeződéssel járt együtt, azaz egyes ágazatokban maradt elmaradás, máshol ugyanakkor bővülés tapasztalható.

Munkaerő-piaci áttekintés

Foglalkoztatás

Az elmúlt 30 év

Hazánkban a rendszerváltást követően 1989-1992 között a munkahelyek harmada, egyes számítások szerint másfél millió munkahely szűnt meg. Ez egyrészt több, mint félmillió munkanélküli megjelenésével járt, valamint megsokszorozódott a nyugdíjkorhatár előtti nyugdíjasok és a rokkantnyugdíjasok, illetve az aktív korcsoporton belüli egyéb inaktív státuszúak száma, másrészt a pályakezdők számára szinte lehetetlenné vált, hogy végzettségük megszerzése után közvetlenül munkába tudjanak állni. Több, mint két évtizeden át hazánkban a legrémisztőbb fenyegetés, azaz legkevésbé kezelhető kockázat a munkahely elvesztése volt. A fiatalok körében elterjedt az az attitűd, hogy „nem akarok felnőni, mert nem tudom, hogy miből fogok megélni”. E fenyegetés hatására egyre kevesebb gyermeket mertek vállalni, zuhanni kezdett a termékenységi ráta és nőtt a szegények aránya.

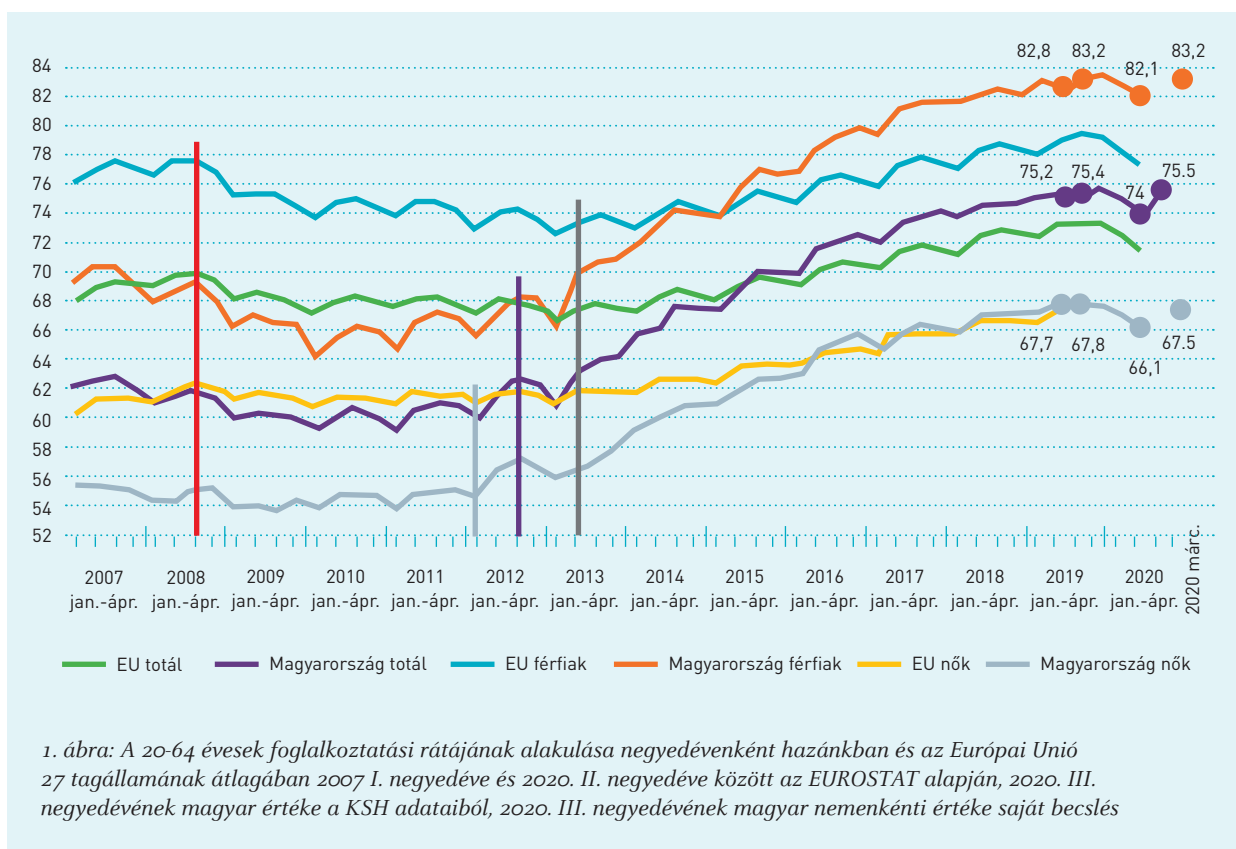
Magyarországon a legalacsonyabb foglalkoztatotti létszám 1997-ben volt, akkor mindössze 3,6 millióan dolgoztak. Mindkét nemet egyformán érintette a romlás, a női foglalkoztatottak száma mindössze 1,6 millió volt akkor. Az első Orbán kormány alatt közel 300 ezerrel nőtt a foglalkoztatottak száma, s ez a 3,9 milliós létszám stagnált éveken át. 1997-2002 között a nők 200 ezer fővel, a férfiak pedig 100 ezer fővel javultak, így 2,1 millió férfi és 1,8 millió nő dolgozott.

2002 után számos reálgazdasági mutatóban stagnálás vagy romlás következett, ezzel hazánk Európa azon kevés országa közé tartozott, amely a 2008-ig tartó atlanti térségbeli konjunktúrát nem tudta kihasználni, sőt a munkaerőpiac már 2006-tól hanyatló pályára állt, a foglalkoztatási ráta csökkent, míg az uniós tagországok legnagyobb részéé ekkor ütemesen javult. 2004-2008 között előzték meg bennünket a szomszédos államok. 2007-től a férfiak foglalkoztatási rátája az EU-ban

a legalacsonyabb lett, a nőké pedig a 3 mediterrán ország múlta csak alul.

2006-2010 között a foglalkoztatottak létszáma közel kétszáz ezerrel csökkent, közülük a férfiaké 147 ezerrel, a nőké pedig 67 ezerrel. A női foglalkoztatási ráta kicsit több, mint egy százalékponttal, a férfiaké pedig négy és fél százalékponttal romlott. A férfiak rátája kilenc, a nőké pedig hét százalékponttal volt alacsonyabb az uniós átlagnál. Kimondhatjuk, hogy a 2008-as világgazdasági válság hazánkban a férfiak foglalkoztatására negatívabb hatással volt, mint a nőkére, ekkor számos családban a nő lett a családfenntartó. Hogyan lehet, hogy a 2008-as válság a magyar munkaerőpiacon már 2006-tól éreztette hatását? Természetesen a számok is bizonyítják, hogy a magyar munkaerőpiacra legnagyobb romboló hatással nem a világgazdasági válság volt, hanem az akkori időszak elkésett és hibás kormányzati intézkedései. Ilyen körülmények közt tette 2010. év elején még a Bajnai kormány azt az erősen túlzó,

teljesíthetetlennek tűnő vállalást az unióban, hogy 2020-ra a 20-64 évesek foglalkoztatási rátája érje el a 75%-ot – azaz egy évtized alatt 15 százalékpontos javulást céloztak meg. 2010 tavaszán az újonnan alakuló kormány még ennél is ambiciózusabb célt tűzött ki: egymillió új munkahelyet kívánt létrehozni 2020-ra. Az éves átlagban 75%-os foglalkoztatási ráta 2019-re teljesült (!). A foglalkoztatási ráta javulása kilenc év alatt az uniós átlag háromszorosa volt, ezzel Málta után a legnagyobb növekedést produkáltuk. A férfiak javulása 17,6 százalékpont volt, az unió legmagasabbja, így a 2010-es 65,5%-ról 2019-re 83,1%-ra nőtt a mutatójuk, ezzel az utolsó helyről a 7. legjobbakká váltak a tagállamok közt, 2015 óta az uniós átlag felett teljesítenek már. A női foglalkoztatási mutatók javulása Málta után a második legnagyobb, 13 százalékpont, azaz a 2010-es 54,6%-ról 2019-re 67,6%-ra emelkedett a rátájuk, így 17. helyen állnak az országlistán, s 2016 óta az átlag felettiek.

A pandémia időszaka

2020 tavaszán a járvány hatására szinte minden uniós tagállamban hirtelen lecsökkent a foglalkoztatás (1. ábra). A 20-64 éves korcsoportban az előző

év azonos időszakához viszonyítva az unióban az átlagos foglalkoztatási ráta 1,6 százalékponttal csökkent, míg hazánkban csupán 1,2 százalékponttal. Az unió átlagában a nők 1,5, a férfiak

pedig 1,7 százalékpontot estek, azaz majdnem azonos mértékben hatott rájuk a járvány. Hazánkban nagyobb volt a női mutatók visszaesése (1,6), mint a férfiaké (0,7). A tagállamok közül 8 olyan van, ahol a nők nagyobb visszaesést szenvedtek el, mint a férfiak.

A férfiak rátájának csökkenése a 7. legalacsonyabb volt, jóval az uniós átlag alatti, míg a nőké a 15., ezzel a tagállamok középmezőnyében foglalunk helyet. A gyermeket nevelő nők az iskolák, óvodák és bölcsődék bezárása miatt maradtak nagyobb arányban otthon a gyermekekkel, mert a nagyszülők, idősebb családtagok segítségére most kevésbé lehetett számítani. A megnövekedett családi elfoglaltságok hozzájárultak ahhoz, hogy fel kellett adniuk a munkájukat.

A KSH adataiból már tudjuk, hogy a III. negyedében a magyar munkaerőpiac „visszakorrigált”, azaz a foglalkoztatási ráta elérte a múlt év azonos időszak szintjét. A 20-64 évesek nemenkénti adatait a 15-64 évesek KSH adataiból becsültem. A férfiaknál teljes korrekciót értünk el, a nőknél pedig 0,3 százalékpontos a lemaradásunk. A tagállamok adatait januárban fogjuk megismerni, előre látható, hogy kevés ország tudott visszatérni múlt évi szintjére.

Részmunkaidő

A heti 36 órát nem meghaladó foglalkoztatást tekintjük részmunkaidős foglalkoztatásnak. Beletartozik a heti öt napon át napi 8 óránál kevesebb ideig tartó munka épp úgy, mint a heti kevesebb mint öt napon, de napi 8 vagy némely napokon több mint 8 órán át tartó úgynevezett eltérő munkarend is. Hazánkban kevesek számára adott meg a lehetőség, hogy átmenetileg pár hónapra vagy egy-két évre akár már az iskolai éveik végén, vagy a gyermeknevelés, a családi elfoglaltságok illetve a nyugdíj mellett választhassák ezt a munkavégzési formát.

Minden olyan országban, ahol magasabb a női foglalkoztatás, mint hazánkban, ott ez annak köszönhető, hogy a részmunkaidősök aránya nagyobb, mint nálunk. S ebből az is következik, hogy ha valaki családi vagy egyéb okból átmenetileg nem tud heti 40 órát dolgozni, akkor ő nálunk könnyebben kiszorul a munkaerőpiacról, azaz általában nem is munkanélküli, hanem inaktív lesz. Újra munkába állni sokkal nehezebb, mint egy részmunkaidős munkát teljes munkaidőssé bővíteni.

Számos elemző ellenzi a részmunkaidőt azért, mert így a nyugdíj alacsonyabb lesz, mint a teljes munkaidősöké. Mivel hazánkban a részmunkaidő helyett inaktívvá váló nők sok esetben semmilyen nyugdíjjogosultságot nem szereznek inaktív éveikben, ez nem feltétlenül jó megközelítés.

A többi V4 országban is alacsony a részmunkaidős nők aránya. Lengyelország és Csehország 10% körüli, Szlovákia és mi 6-7% körül tartunk, ami a negyedet sem éri el az uniós átlagnak. Hollandia, Ausztria, Németország és Belgium rendelkezik a legmagasabb arányokkal. Ausztria lassan már az 50% közelében jár. Nem az ő példájuk a követendő, a két véglet közt kell megtalálni az egészséges egyensúlyt. A tavaszi időszakban nőtt nálunk is a részmunkaidősök aránya, 240 ezer fő körülire emelkedett a II. negyedében. Ez a növekedés csak annyit jelent, hogy 8,2% lett az arány, s még ezzel a növekedéssel sem értük el sem a lengyel sem a cseh szintet. A III. negyedében visszaesett a járvány előtti szintre ismét.

Home office

Az otthoni munkavégzés (home office) nem azonos a távmunkával. Ez utóbbit ismeri csupán a Munka törvénykönyve, s rendszeresen végzett tevékenységként definiálja. Mivel a home office a tavaszi veszélyhelyzet átmeneti szabályozásában lett megfelelően szabályozva, ezért nagyon kevesen (többnyire csak a nagyobb munkáltatók) merték megteremteni korábban a belső szabályzataikban a lehetőségét. Máig nagyon magas azoknak az aránya a nők közt is, akiknek nincs lehetőségük soha otthonról dolgozni.

2010 körül számos munkáltató arról számolt be, hogy a munkavállalók nem is kívánnak otthonról dolgozni. Félték attól, hogy leépítés esetén ők kapnák meg a felmondásukat először.

Fontos látni, hogy a home office-t átmeneti megoldásként kell kezelni, s legtöbbször a kombinált formája a leghatékonyabb. Például rendszeresen akár hetente egy napot tölt otthoni munkával a munkavállaló, vagy rendszertelenül, szükség esetén otthonról is dolgozhat néha.

Ezeket a családbarát megoldásokat nem szabad csak a versenyszférától várni. A nők közel harmada a közsféra alkalmazottja (oktatás, egészségügy és szociális terület és a közigazgatás). A digitalizáció terjedésével – és a tavaszi járványhelyzet alatti tapasztalatok felhasználásával – gyors változások várhatók. E fiatal nők nagyon jó kompe-

tenciákkal rendelkeznek, de problémás helyzetekben az eddig megszokottól eltérő módokon tudnak csak munkát vállalni.

Hightech

Általában kevés figyelmet fordítunk arra, hogy hazánkban a hightech szférában dolgozók aránya magas. Összességében a negyedik helyen állunk a tagállamok rangsorában, a férfiak a 7., a nők pedig a 3. helyen állnak e tekintetben. Kiemelendő, hogy Budapest a régiók rangsorában az utóbbi években a 2. helyen áll Oxford után, s a brexit miatt már első lett 10% feletti arányával. Prága szorosan követ minket.

A nők a csúcstechnológiai feldolgozóiparban az unióban nálunk dolgoznak legnagyobb arányban, 2,5%-ban. A tudásintenzív szolgáltatások területén egy kicsivel az uniós átlag alatt vagyunk ugyan, de nem annyival, hogy ez a dobogóról letaszítana bennünket.

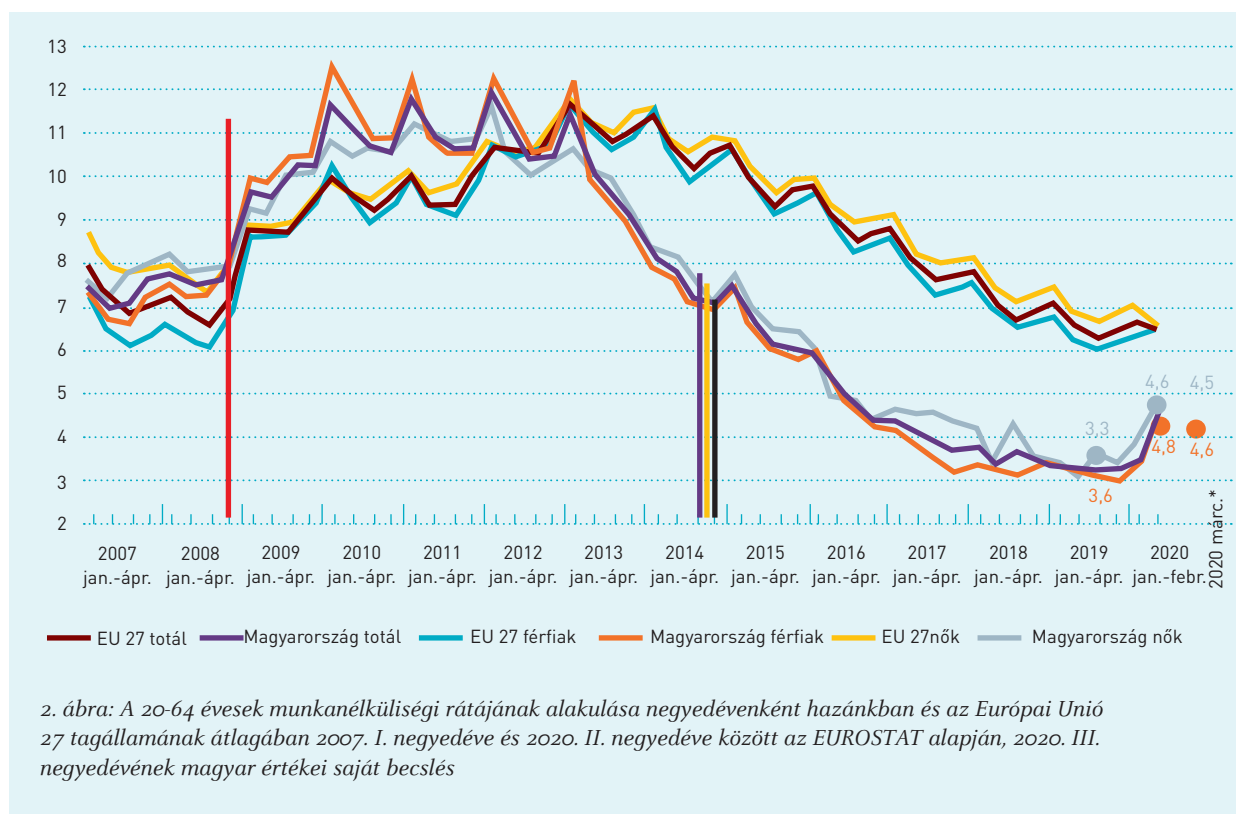
A járvány hatására a munkaerőpiac átrendeződésével bizonyára mindenhol emelkedik majd ez az arány, érdemes fokozott figyelmet fordítani arra, hogy meg tudjuk tartani jó helyezésünket.

E mutató alátámasztja azt, hogy egyre több innovációs és startup elemzésben kerülünk elő nemzetközi szinten jó példaként. Itthon ennek

sokszor az ellenkezőjét hallani, hangosabbak azok a hangok, akik ócsárolják a teljesítményünket, elhallgatni vagy éppen relativizálni kívánják az elért eredményeket.

Önfoglalkoztató vállalkozók

A járvány hatására hazánkban megfigyelhető a női foglalkoztatottak között egyfajta belső átrendeződés. Ennek következtében a foglalkoztatottakon belül az alkalmazottak létszáma csökkent, az önfoglalkoztató vállalkozó nők száma pedig majdnem 15%-kal emelkedett a II. negyedévben az előző év azonos időszakához viszonyítva. Az alkalmazottal dolgozók száma csökkent ugyan 3%-kal, az alkalmazott nélkül dolgozóké pedig 25%-kal emelkedett. Európában a második legjelentősebb emelkedés nálunk volt tapasztalható. Ennek a legvalószínűbb oka az, hogy többeknek szűnt meg az alkalmazotti munkaviszonya úgy, hogy már korábban is mellette valamilyen vállalkozásban tulajdonosok voltak. Hazánkban akinek bármilyen vállalkozásban tulajdona, tulajdonrésze van, az nem jogosult munkanélküli ellátásra, s ahogy megszűnik az alkalmazotti munkaviszonya köteles főállású vállalkozóként saját maga után az adókat és a járulékokat fizetni függetlenül attól, hogy van-e bevétele.

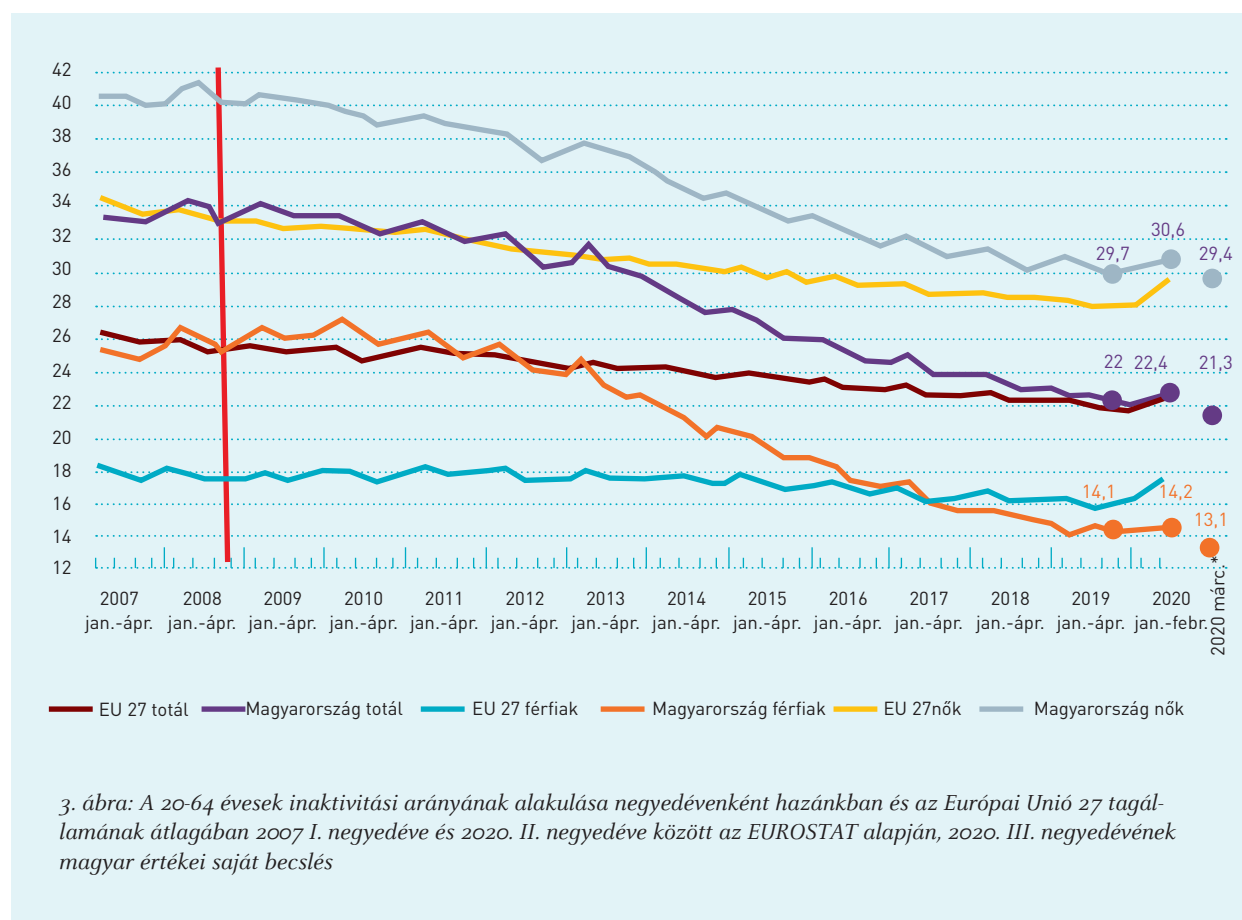

Elterjedt az a minden szakmai alapot nélkülöző kommunikáció, miszerint hazánkban a járvány hatására még soha nem látott mértékűre nőtt a munkanélküliség, sokan emlegetnek félmillió főt. Ezeknek az állításoknak nincs semmi valóságalapja. 2020-ban a KSH szerinti átlagos munkanélküliségi létszám becslésem szerint csak kis mértékben fogja meghaladni a 200 ezer főt. Augusztusban 185 ezer fő volt, folyamatosan csökken, a legmagasabb havi értéke júniusban 240 ezer fő volt, ennél minden elemző magasabb értéket jósolt korábban. Az EU nyáron kiadott előrejelzése volt a legalacsonyabb, ami 5%-os éves munkanélküliségi rátával számolt, ez 315 ezer fő körüli értéket jelentene. Ilyen mérvű gazdasági visszaesés elképzelhetetlen a IV. negyedévben. Szeptemberben a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat nyilvántartásaiban regisztrált álláskeresők száma 323 ezer fő volt (a júniusi csúcson

pedig 376 ezer fő), aminél több, mint százezerrel kevesebb szokott megjelenni a KSH statisztikákban. Ez utóbbiak a ILO világsztenderdjei szerint készülnek, s összehasonlíthatók mind az EU tagállamaival, mind az OECD államokkal.

Korábban bemutattuk, hogy a járvány a nőket valamivel jobban sújtotta. A nagyobb foglalkoztatási visszaesés mellett magasabbak a munkanélküliségi adataik is, mint a férfiaknak. A COVID19 hatására a nők munkanélküliségi rátája hazánkban 1,7 százalékpontot emelkedett a 2020. II. negyedévében az előző év azonos időszakához viszonyítva (2. ábra). Így sem értük el a tagállamok átlagát, a 7. legjobb érték még a magyar. Nem tekinthető rossznak munkanélküliségi mutatónk így sem, hisz 2008 után majdnem háromszor ekkora volt. Mind az alafokú, mind a középfokú, mind a felsőfokú végzettségű nők munkanélküliségi mutatói jobbak az uniós átlagnál.

Inaktivitás

A járvány hatására az uniós átlagnál jóval kisebb arányban nőtt meg az inaktívak aránya a nőknél hazánkban. Éves átlagban nem is várható növekedés, hiszen a nyugdíjkorhatár emelkedik idén is, így a II. félévben csökkenni fog várhatóan az arány. 2020. II. negyedévében mindössze 0,4 százalékponttal volt magasabb a mutatónk, mint az előző év azonos időszakában, miközben az uniós átlag 1,7 százalékponttal emelkedett.

A 15-24 éves nők 73,1%-a inaktív, ami jóval az uniós átlag feletti. Az évtizedben elért javulásunk a 6. legjelentősebb, de még vannak tartalékaik. E korcsoport 2020. II. negyedévében nem esett vissza az előző év azonos időszakához képest, sőt javult is kicsit.

A foglalkoztatási szempontból legaktívabb korcsoportban (2554 évesek) a nők inaktivitása 2015

óta az uniós átlag alatti. A harmadik legnagyobb javulást érte el az uniós tagállamok között az elmúlt évtizedben. 2020. II. negyedévében 1,3 százalékponttal növelték az inaktivitási arányukat az előző év azonos időszakához viszonyítva, ami az uniós átlagnál, a 0,8 százalékpontnál kicsit magasabb.

Az 55-64 évesek inaktivitása csökkent ebben az évtizedben a legnagyobb mértékben hazánkban, 15,5 százalékponttal, de ez a javulás az uniós átlaghoz nagyon hasonló. Azaz más országok is ebben az időszakban tolták ki a nyugdíjkorhatárt, és vonták be különféle programokkal az 55 feletti nőket. 2020. II. negyedéves mutatójuk 2,5 százalékponttal jobb, mint az egy évvel korábbi azonos időszaki érték.

Összegzés

Kijelenthető, hogy eddig a járvány első hulláma hazánkban nem okozott nagyobb mértékű foglalkoztatási ráta csökkenést, jóval kisebbet, mint a 2008-as válság, s míg akkor a nők 3 év alatt, a férfiak pedig 5 év alatt érték el ismét a válságot megelőző szintet, addig most egy negyedév alatt visszatért a korábbi értékre. A pandémia kezdetén a férfiak foglalkoztatási rátája 14, a nőké pedig 13 százalékponttal magasabb volt, mint a 2008-as válság kezdetén, tehát sokkal jobb állapotban érte munkaerőpiacunkat a járvány, mint a korábbi

válság. A munkanélküliség végig 5% alatt maradt, tehát országos viszonylatban nem léptünk a teljes foglalkoztatottsági szint fölé. Az inaktivitás csökkenni fog az előző évihez képest.

A magyar munkaerőpiaci mutatók az uniós átlagnál kevésbé romlottak a járvány első hulláma alatt. A tavaszi villámgyors romlást összességében ugyanilyen gyors visszarendeződés követte nyáron, ami belső átrendeződéssel járt együtt, azaz egyes ágazatokban maradt elmaradás, máshol ugyanakkor bővülés tapasztalható.